

Çukurova'nın Bölgesel Planları*

A. Saffet ATİK

Çukurova Bölgesi, Türkiye'nin farklı bölge planlama çabalarına sahne olmuş ender yörelerinden birisidir. Bölgenin belirgin coğrafyası, ekonomik dinamizmi, hızlı nüfus artışı ve hızlı kentleşmesi gibi etmenlerle değişik zamanlarda planlamadan sorumlu birimlerin ilgisini çekmiştir.

Çukurova'da ilk bölge planı çalışmalarına 1960'lı yılların sonlarında başlanmış ve 1970 yılında sonuçlandırılmıştır. İkinci bölgesel yaklaşıma ise 1980'li yılların ortasında başlanmıştır. Bu çalışmanın uygulamaları 1990'lı yıllarda yoğunlaşmıştır.

Bu iki çalışma yaklaşık 17 yıllık ara ile gerçekleştirilmiştir. Bu süre içinde aynı Çukurova için getirilen yaklaşımlar, ciddi biçimde farklılaşmıştır. Bununla birlikte; aralarında belirli benzerlikler de bulunmaktadır. Örneğin her ikisi de Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yaptırılmış, dış kaynaklarla finanse edilmiş ve her ikisi de yabancı danışmanlık firmalarınca gerçekleştirilmiştir.

Birinci deneyim "Çukurova Bölge Planı" adını taşımaktadır. İkincisi ise "Çukurova Bölgesi Kentsel Gelişim Projesi" olarak adlandırılmaktadır.

Çukurova Bölge Planı (1970)

İlk deneyim bölge planlama ve programlama açısından daha klasik yaklaşımları sergilemekte-

dir. Planlama üç aşamalı olarak elde edilmiş ve sunulmuştur. Önce, bölgenin genel yapısı ortaya konulmuş, plan raporundaki özgün ifade ile Çukurova'nın "portre"si çizilmiştir. Buna dayalı olarak elde edilen ve Adana, İçel ve Hatay illerini kapsayan Bölge Planı'nda ekonomik sektörler için genel gelişme hedefleri konulmuş ve bunun sonucu olarak bölgesel arazi kullanımı önerileri geliştirilmiştir. Planın son kısmını yatırımların programlanması oluşturmuştur. Çalışmada ağırlık ise ayrıntılı tarımsal kalkınma programlarının hazırlanmasına verilmiştir.

Bölgenin Portresi; yer küreye ilişkin verilerin çözümlenmesi, bölgesel arazi kullanımı, insan gücü kaynakları da dahil, kaynak çözümlenmesi kullanılarak çizilmiştir. Gelecekteki ekonomik ve demografik gelişme tahminleri ve hedefleri, bu dinamiklere bağlı bölgesel arazi kullanımları da bu bölgesel profile dayandırılmıştır.

Ekonomi; başta tarım olmak üzere, imalat sanayi ve turizm sektörleri itibarıyla irdelenmiş ve bunların her birisi için gelişme hedefleri saptanmıştır. Bununla birlikte, sektörlerin ilintileri bir ekonometrik modelle tespit edilmiştir. Program hedeflerine ulaşabilmek için alt-sektörler bazında olabirlik etütleri ve mali kaynak çözümlenmesi yapılmış, alınması gerekli yönetsel, örgütsel ve yasal önlemler belirtilmiş ve ayrıca gerekli teşviklerin neler olduğu saptanmıştır.

Şehir ve Bölge Y. Plancısı
Çukurova Metropolitan
Bölgesi Kentsel Gelişim
Projesi
Eski Direktör Yardımcısı ve
Kentsel Gelişim Sektörü
Sorumlusu

* Bu bildiri daha önce 1990'ların ilk yarısında hazırlanan ve yayınlanan "Çukurova'da Bölge Planlaması Deneyimleri" adlı bildirinin gözden geçirilmiş ve güncellenmiş biçimidir.

Birinci Çukurova Planının baskın bileşeni tarımsal gelişmedir. Bu bağlamda; bölgenin ürün deseni çıkarılmış ve bunun sağlanabilmesi için nelerin yapılması gerektiği tüm ayrıntıları ile anlatılmıştır. Bölgenin tarımsal potansiyeline bağlı olarak her bir ürün için; talep, tohum ıslahı, arazi hazırlama, kalite denetimi, depolama, işleme, makine parkı ve ürün pazarlama gibi konularda ayrıntılı çözümler yapılmış ve öneriler geliştirilmiştir.

Çalışmalarda o derece ayrıntıya inilmiştir ki her bir ürün işleme tesisinin görüntüleri kavramsal olarak çizilmiştir. Bu tür ayrıntılar turizm sektöründe de yapılmış, örneğin Seyhan Gölü Turizm Kompleksi ve Karataş Marina'sı kavramsal proje bazında resimlendirilmiştir.

Tüm bu iyi niyetli çabalara karşılık, 1970 projesi uygulamaya geçirilememiştir. Planda öngörülen yatırımların ülke kalkınma planında yer ve öncelik alması, bunlara ödenek ayrılması, bölgesel gelişme için örgütlenmeye gidilmesi, plan kararlarının ve bunlara dayalı yatırımların izlenmesi gibi konularda önemli dar boğazlar yaşanmıştır. Yatırımların programlanması bir plan bileşeni olarak görülmesine karşın, bunlar paket haline getirilememiştir.

Özellikle akçalı konulardaki yetersizlik, Türkiye'de bölge planlama deneyimi ve geleneğinin olmaması nedeni ile plan öngörülerinin sahipsiz kalışı, bölge planını yaptıran kuruluş içinde bile örgütlenmeye gidilememesi ve plan kararlarının daha alt ölçeklere yansıtılmaması, uygulamayı önlemiştir.

Bir örnek vermek gerekir ise, aşağıdaki tablodan da izleneceği gibi; Çukurova Bölge Planı'nda 1992 hedef yılı için öngörülen yatak sayıları ile aynı yılda gerçekleşen yatak sayıları çok farklıdır.

Söz konusu farklılaşma birçok nedenle açıklanabilir. Her şeyden önce; planlamada son derece ayrıntılı mali ve ekonomik çözümler yapılmasına ve finansman ihtiyacının tespitine karşın, bu yatırımları gerçekleştirmek için gerekli kaynak, özel ve kamu kesimlerince bulunamamıştır.

Bir diğer önemli etmen, bu yatırımları gerçekleştirecek ve/veya destekleyecek birimlerin belirsizliğidir.

Özetle Birinci Çukurova Bölge Planı, bölge için genel, tarım sektörü için net ve ayrıntılı kararlar üretmiştir. Ancak, plan kararları bütünsel bir paket haline gelememiş ve kalkınma planlarında gerektiği gibi yer alamamıştır. Diğer bir deyimle, ülke kalkınma planı ile bütünleşmemiştir. Plan örgütlülüğü sağlanamamış ve uygulama sahipsiz kalmıştır.

Çukurova Metropolitan Bölgesi Kentsel Gelişme Projesi (1987)

Bölgede yapılan ikinci çalışma olan, 1980'li yılların ortalarında başlatılan ve projelendirme aşaması 1987 yılında sonuçlandırılan Çukurova Metropolitan Kentsel Gelişme Projesinde ise, adından da anlaşılacağı gibi, kentsel sektörler ve hizmet sunumları ağırlık kazanmıştır. Ancak, bu çalışmada da bir bölgesel perspektif vardır ve kentsel sistematik, bölgesel çerçevede anlaşıl-maya çalışılmıştır.

Bu kentsel kesim ağırlıklı ikinci yaklaşımda, ağırlığın tarım sektöründen ve dolayısıyla kırsal kesimden kentsel kesime kayması doğal karşılanmalıdır. Bu durum ülkede yaşanan hızlı kentleşmeye koşut olarak, kentsel sektörlerin ön plana çıkmasının bir sonucu olarak algılanabilir.

İkinci projenin en önemli yanı; kentsel sistemleri bölgesel ölçekte kavramaktan öte, özellikle akçalı

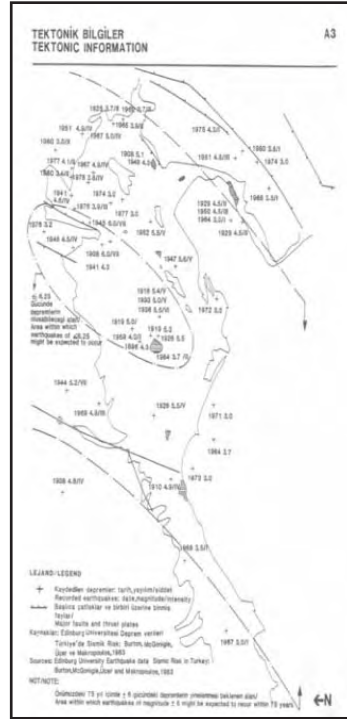
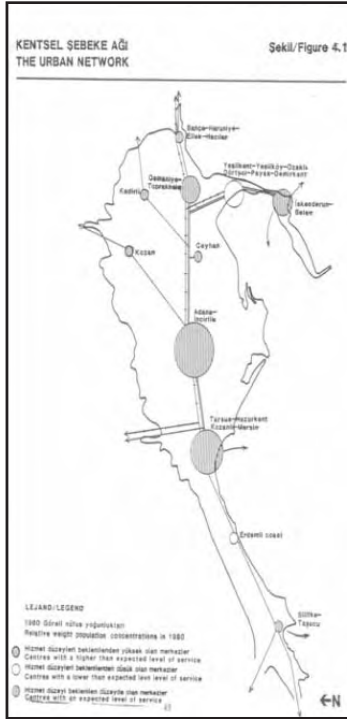
Tablo 1: Çukurova Bölge Planında 1992 Yılı İçin Öngörülen Yatak Sayılarının Gerçek Değerlerle Karşılaştırılması

İller	Çukurova Bölge Planı'nda 1992 Yılı İçin Öngörülen Yatak Sayısı	192 Yılında Gerçekleşen Yatak Sayısı	Gerçekleşme Oranı
Adana	16.700	2.593	15,5%
İçel	18.800	5.936	31,6%
Hatay	4.950	2.007	40,5%
Bölge	40.450	10.536	26,0%

Kaynak: 1. "Regional Development Program for the Çukurova-Program Development- Volume II. Final Report" State Planning Organization, September 1970, Ankara

2. "Konaklama İstatistikleri Bülteni" Turizm Bakanlığı Yayını 1993/4, 1993, Ankara

3. "Belediye Belgeli Konaklama İstatistikleri Bülteni" Turizm Bakanlığı Yayını 1993/6, 1993, Ankara

Kutu: 1

Çukurova Bölgesel Perspektifi, yerleşim sistemleri, bunların istihdam ve nüfus büyüklükleri, göç alma eğilimi gibi temel dinamikleri içermektedir.

Ayrıca, bölgesel altyapı, ulaşım ve sulama gibi konular incelenmiştir. Bunları bölgesel yatırım öngörütleri izlemiştir.

Yandaki krokiden görüleceği gibi, "...6.4 ve daha büyük şiddette deprem beklenir..." ifadesi yer alan kesimde 10 yıl sonra bu gerçekleşmiştir.

konularda ve kent finansmanında ülke pratiğinde pek görülmeyen yeni kavramları gündeme getirmesidir. Fiziki proje üretimi ile bunların finansmanı ve örgütlenme biçimleri birlikte ele alınmıştır. Bu biçimi ile ikinci yaklaşım öncü özellikler taşımaktadır.

Çukurova Kentsel Gelişme Projesinde her şeyden önce yatırımlar hem fiziki boyut ve özellikleri ile hem de mali yönleri, insan kaynağı ve örgütsel boyutları ile ele alınmıştır. Bu nedenle fiziki pro-

jeler ve destek hizmetler olarak iki ayrı sektörde çalışmalar yapılmıştır.

Yatırım gerektiren fiziki projelerin tanımlanması ve öncelik sıralamasında, mekansal kaygılar ön plana çıkmış, bölgesel irdeleme ve karar alma süreci de bu aşamada gerçekleşmiştir. Destek çalışmalarda ise yerel yönetimlerin örgütsel yapısının ve insan gücü kaynağının geliştirilmesi, mali güçlerinin artırılması, kullanıcıların ödeme gücüne uygun proje seçimi ve yatırımların geri

Tablo 2: Çukurova Metropolitan Bölgesi Kentsel Gelişme (MBKG) Projesi Kentsel Nüfus Tahminleri ve Sayım Sonuçları İle Karşılaştırılması

Kentler (*)	Çukurova MBKG Projesi Nüfus Tahmini (1990)	Nüfus Sayımı Sonucu (1990)	Gerçekleşme Oranı (1990)	Çukurova MBKG Projesi Nüfus Tahmini (2010)	ADM Sayımı Sonucu (2007)
Adana Anakenti	990.369	916.150	92,5%	1.800.000	Yaklaşık 1.400.000
Mersin Anakenti ve Tarsus	520.148	507.665	97,6%	1.500.000	Yaklaşık 1.000.000
İskenderun	219.465	191.858	87,4%	325.000	Yaklaşık 269.746
Ceyhan	85.745	85.308	99,5%	125.000	103.800
Toplam	1.815.727	1.700.981	93,7%	3.750.000	Yaklaşık 2.770.000

Kaynak: 1. "Project Summary- Çukurova Metropolitan Region Urban Development Project" State Planning Organization, April 1986, Ankara

2. "Genel Nüfus Sayımı- İdari Bölünüş 1990", Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı Yayını No.1457, 1991, Ankara

3. www.tuik.gov.tr

(*) Adana ve Mersin önce Büyükşehir statüsü kazanmış, daha sonra da Büyükşehir Belediyesi sınırları yasa ile genişletilmiştir. Bu nedenle 1990 yılında esas alınan idari yapı ile 2007 yılı farklılaşmıştır veya İskenderun'da olduğu gibi yeni belediyeler kurulmuştur. Tablo değerleri bu açıklamanın ışığı altında değerlendirilmelidir.

dönüşünün sağlanması gibi temel konular ön plana çıkmıştır.

Konut ve altyapı sektörlerinde kentsel büyümeye koşut olarak ortaya çıkacak talep ve yatırım miktarları belirlenmesi, çalışmaya mekansal boyut kazandırmıştır. Her şeyden önce fiziki yatırımların tür, büyüklük ve hizmet alanı tanımlamaları için mekansal irdeleme ve karar üretimini zorunlu kılmıştır. Bu aşamada önce Çukurova Bölgesi'nin profili ortaya çıkarılmış ve gelişme dinamikleri saptanmıştır. Mevcut ve devam eden yatırımlar, sektörel gelişme eğilimleri dikkate alınarak ilk deneyimde de olduğu gibi "Bölgesel Gelişme Perspektifi" oluşturulmuştur. Bölge bazında nüfus ve işgücü tahminleri yapılarak farklı yerleşmelerde kentsel hizmetlere olan talep bulunmuş ve bunlar daha sonra "Arazi Bütçelemesi"ne esas olmuştur. Bu noktada, ilk deneyimde yapıldığı gibi fikir edinmek amacı ile ikinci deneyimin öngörülere de gerçek dünya değerleri ile karşılaştırılmıştır.

Çukurova Kentsel Gelişme Projesi kapsamında kalan Adana, Mersin, İskenderun, Tarsus ve Ceyhan'da ise söz konusu bütçenin nasıl bir arazi kullanımı deseni ile rasyonelize edileceği daha ayrıntılı çalışmalarla araştırılmış ve sonuçta arazi kullanımı şematize edilmiştir.

Tüm yatırım projelerinin seçimi, öncelik alması ve boyutlandırılması; yerel yönetimlerin büyük

bir olasılıkla o zamana dek yapmadığı biçimde bir olabirlik etüdü sonucunda karara bağlanmıştır.

Olabilirlik etütlerinde; hem yerel yönetimlerin mali güçleri ve mevcut yatırım programları araştırılmış, hem de kullanıcıların ödeme güçleri ve yatırımı geri ödeme imkanları irdelenmiştir.

Planlama ve mühendislik projelendirmelerinde; bütün standart ve ölçütler, anılan çalışmaların bulguları ile tutarlı biçimde geliştirilmiştir. Kentsel yatırım hacmi; yerel yönetimlerin ve kullanıcı kitlenin harcama ve alım gücüne bağlı olarak belirlenmiştir.

Çukurova Kentsel Gelişme Projesinde; sermaye yatırımları olarak öngörülen projeler projelerine göre değişmektedir.

Konut sektörüne ilişkin olarak; Adana'da, Mersin'de, İskenderun'da ve Tarsus'ta "Yeni Kentsel Gelişme Alanları", "İmarsız Konut Alanları İslahı ve Yönetimi Programları", Ceyhan'da ise sadece "Yeni Kentsel Gelişme Alanları Programları" geliştirilmiştir.

Bu bağlamda; Adana, Mersin, Tarsus, İskenderun ve Ceyhan'da yeni kentsel gelişme alanlarının bir kısmı, 'toplu konut alanı' statüsünü almıştır.

Bu durum kuşkusuz, planın uygulanmasını kolaylaştırmıştır. Bu uygulamalar büyük ölçüde belediyeler tarafından kurulan "İmar Limitet Şirketleri" tarafından yapılmıştır.

Kutu 2:

Adana, Mersin, Tarsus, İskenderun ve Ceyhan'da planlanan ve projelendirilen "Konut Alanları" TOKİ tarafından kredilendirilmiştir.

Tarsus'ta "Düşük Gelir Grupları" için geliştirilen konut alanının maketi.

Bu alanın bir kısmı toplu konut alanı olarak uygulama görmüştür.

Kutu 3: Adana ve İskenderun'da birer "Öncü" ya da "Nüve" konut gelişme projesi geliştirilmiştir.

Her iki proje de uygulanmıştır. Bunlardan, İskenderun'da gerçekleştirilen ve İSSUME adı ile anılan proje (yukarıda solda) daha çok orta gelir grubuna (memurlar ağırlıklı), Adana'da gerçekleştirilen ise düşük gelir grubuna hitap etmektedir. Adana projesinin başarısı tartışmalıdır. Kuzey Adana kesiminde yer alan ve çevresindeki konut standartları ile uyumsuz bu bölgenin ne kadar doğru bir yer seçimi olduğu o dönemde de tartışma konusu olmuştur.

İkinci Çukurova Planı ya da projesi, teknik ya da kurumsal veya bir başka konuda, kentsel sektörde pek çok açıdan, "ilk"leri ortaya koymuştur.

Konut Alanlarının plan ve projelendirilmesi bir bütün olarak ele alınmıştır. Mekansal planlar, konut mimari projeleri, alan-dışı ve alan-içi altyapı projeleri birlikte ve bir paket biçimde çözümlenmiştir.

Kentsel altyapıya ilişkin projenin öngörülere aşağıdaki gibidir.

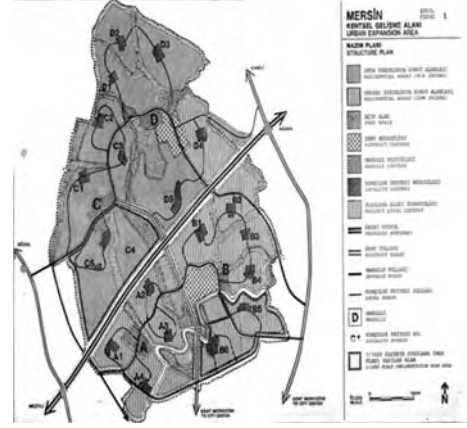
- *Su Temini Projeleri; Adana, Mersin, İskenderun ve Tarsus'ta,*
- *Sanitasyon Projeleri; Adana, Mersin, İskenderun, Tarsus ve Ceyhan'da,*
- *Pis Su Arıtma Projeleri; Adana, Mersin, Tarsus ve Ceyhan'da,*
- *Yağmur Suyu Drenajı Projeleri; Adana, Mersin, Tarsus, İskenderun ve Ceyhan'da,*
- *Katı Atık Projeleri; Adana dışındaki dört belediyede "Katı Atık Yönetimi" projeleri,*
- *Yol ve Kavşak Düzenlemesi Projeleri de; Ceyhan dışındaki dört belediyede üretilmiştir.*

İkinci Çukurova Projesi-Projelendirme aşaması ve sonrasında kentsel gelişmeler

İkinci Çukurova deneyiminde; ilkinden farklı olarak hemen her yatırımın finansmanı sağlanmış ve alınan kararlar bir öneriler dizini olmak yerine, eylem programlarını oluşturmuştur. Proje uygulamasında dış kaynaklı finansmanın yanı sıra, merkezi ve yerel yönetimlerin kaynakları da kullanılmıştır. Proje sahibinin Devlet Planlama Teşkilatı olması merkezi kaynakların projeye tahsisinde kolaylıklar sağlamıştır. Bu nedenle, ikinci yaklaşım bölge planlamasından çok adına uygun biçimde 'kentsel geliştirme projesi' niteliği kazanmıştır.

Çalışmalarda ağırlık, kentsel gelişmeye ve yerel yönetimlerin iyileştirilmesine verilmiştir. Proje alanlarının tanımlanmasında da bölgesel ölçütlerin kullanıldığı söylenemez. Mekansal boyut, sadece kentlerin yayılma ve altyapı servis alanlarının belirlenmesinde kullanılmıştır.

Bununla birlikte; kentsel yatırımların önceliklerinin saptanması, altyapı-arazi kullanım ilişkilerinin kurulması, mühendislik projelerinin bu ilkeye göre boyutlandırılması ve yatırımların

Kutu 4:

Mersin Bölgede "Toplu Konut Gelişimi"nde başı çekmiştir. Akbelen bölgesi ile başlayan uygulamalar Güney-kent projesi ile devam etmiştir. Projenin gerektirdiği kurumsal yapı önce Mersin'de tamamlanmıştır.

geri dönmesi konularında Türkiye'de pek yaygın olmayan yaklaşımlar Çukurova Projesi ile gündeme gelmiştir.

Bu yeni ve ülke yerel yönetimlerin pratiğinde olmayan yaklaşım ile yerel kaynakların eritilmesi amaçlanmış ve götürülen hizmetin bedelinin alınması sağlanarak yerel kaynakların gelecekte

yeni yatırımları yaratabilecek biçimde geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Bu noktada, projenin destek çalışmalarına değinmek gerekmektedir. Belediyelerin mali gücünün artırılması, bilgisayar ortamında maliyet muhasebesine geçilmesi ve belediyelerin özellikle yatırımcı birimlerinde maliyet merkezlerinin

Mersin Güney-kent Türkiye'nin en önemli toplu konut girişimlerinden birisi olmuştur. Orta, orta-alt ve alt gelir gruplarını hedefleyen proje Türkiye'nin ilklerindedir.

Adana Büyükşehir Belediyesi de hem orta ve orta-alt gelir grupları, hem de orta ve orta-üst gelir grupları için proje geliştirmiştir. Ancak, ilerleyen yıllarda Kuzey Adana veya Yeni Adana olarak adlandırılan girişimler daha çok orta ve orta-üst gruplara yönelmiştir.

kurulması, örgütsel yapısının güçlendirilmesi ve insan gücü kaynaklarının geliştirilmesi destek programlarının temel bileşenlerini oluşturmuştur.

Fiziki yatırımlara destek çalışmalar birlikte yürütülmüştür. Böylece projede görev alanlar

ile yerel yönetimlerde çalışanlar farklı bileşenlerin bütünleşmesini proje üretim aşamasında yaşamışlardır. "Maliyet Muhasebesi", "Kullanıcının Ödeme Gücü", "Yatırımın Geri Dönüşü" ve "Uygun Tasarım Standart ve İlkeleri" gibi kavramlar ülke gündeminde tartışılır olmuş ve

“Kentsel Proje Yönetimi” gibi önemli bir konuda aşamalar kaydedilmiştir.

Çukurova Projesinin büyük bir olasılıkla en büyük yararını da bu bileşenler oluşturmuştur. Projenin başlamasından bu yana 120 milyon \$ yatırım programlanmış ve bunun önemli bir kısmı gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte; kent yönetimi ve projelendirmesinde ülkeye kazandırılan yeni boyutlar fiziki yatırımların kazanımından daha fazladır.

Çukurova’da Bölgesel Ölçekli Planlama Çalışmalarının Karşılaştırması ve Temel Çıkarımlar

Bölgede gerçekleştirilen her iki yaklaşım farklı özellikler taşımaktadır. Bu durum konjonktürel değişikliklerden de kaynaklanmaktadır. İlkinde ağırlık tarım ve tarıma dayalı sanayiye verilmiş iken; ikincisi, adından da anlaşılacağı gibi, kentsel hizmet sunumu ve kentsel yönetimin geliştirilmesi ağırlıklıdır. Bu durum bölgesel yaklaşımlarda konunun ve sorunun tanımına göre farklı yaklaşımlar ve çözümler geliştirilebileceğini göstermektedir ve planlamada esnekliğin bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir.

Bölge planlamada kaynak kullanımı ve açkılı konular önemlidir. Plan öngörüsü yatırımlar için belirli kaynak oluşturulmayan, sadece yol gösterici olarak üretilen planların gerçekleşme oranı ile finansmanı sağlanmış ve ülke kalkınma planları yatırım programlarına girmiş planların gerçekleşme düzeyleri farklılaşmaktadır. Bu durum, birinci ve ikinci Çukurova deneyimlerinde açıkça görülmektedir.

Bir diğer nokta; genelde kurumsallaşmanın, dar anlamı ile de örgütlenmenin öneminin bu iki deneyimde bir kez daha anlaşılması ve “planlama yönetimi”nin öneminin altının çizilmesidir. Bu bağlamda, planlama ve uygulamayı yürütecek, izleyecek, başarı düzeyini ölçecek ve gerekli yönlendirmeleri yapacak örgütlenmelerin ne kadar vazgeçilmez olduğu anlaşılmuştur. İkinci Çukurova planlamasının örgütlenme düzeyi ilkinde göre çok daha gelişkindir. Planlama çalışmalarında, hem proje hazırlık aşamasında ve hem de uygulama aşamasında yukarıda sıralanan temel görevleri üstlenecek bir birim oluşturulmuştur. İkinci Çukurova pratiğindeki örgütlenme biçimi,

günümüz GAP Bölge Kalkınma İdaresi’nin ilk nüvesine de örnek olmuştur. İlk deneyiminde ise; söz konusu örgütlenmeye sadece plan elde edilme aşamasında gidilmiştir.

Yerel birimlerin bölgesel karar alma sürecindeki konumları, rolleri ve yükümlülükleri bir başka önemli tartışmayı açmaktadır. Çukurova’da her iki planlama da merkezi hükümet birimleri tarafından gerçekleştirilmiştir. İlk planlamada yerel yönetimlerin süreç içinde sürece dahil edilme biçimleri tam olarak bilinmemektedir. İkincisinde ise yerel yönetimler, yaklaşımın niteliğinden de ötürü fiziki yatırım projelerinin onaylanması aşamasında ve destek projelerin de günlük hayata geçirilmesi sürecinde dolaysız olarak sürece dahil edilmişlerdir. Bu süreçte bir takım önemli darboğazlar yaşanmıştır.

Bununla birlikte; yerel yönetimler tarafından onaylanan projelerin çok daha önemsenerek uygulandığı açık bir gerçektir. Bundan daha da önemlisi ikinci Çukurova çalışmasında gündeme gelen yeni kavramların yerel yönetimlerce benimsenmesi durumunda, bunların yerel yönetimlerin diğer projelerinde de uygulandığı bilinmektedir.

Bölge planlamasının örgütsel boyutu kuşkusuz, bu örneklerin ötesinde daha kuramsal ve daha kurumsal olarak tartışılmalıdır. Bölgesel çalışmaların hangi otorite tarafından gerçekleştirileceği sorulagelmıştır. Bölge planlamasının merkezi yönetim mi yoksa yerel yönetimlerce mi yürütülmesi gerektiği tartışılmaktadır. Planlamanın ölçeği her iki seçeneği de olanaklı kılmaktadır. Tercih edilen seçenek, ülkenin genel yönetsel yapısına ve planlamanın kurumsallaşmasına göre değişmektedir. Türkiye’de bölge planları merkezi otorite tarafından elde edilmektedir. Hemen hiçbir karar alma sürecinde yerel yönetimler sürece dahil edilmemektedir. Ancak, günümüzdeki gelişmeler bu pratiğin değişmesi gerektiğini göstermektedir. Türkiye’nin yaşadığı deneyimler de, yerel yönetimlerin karar sürecine katıldığı planlamaların daha başarılı olduğunu göstermektedir.

Tartışılması gereken önemli bir diğer konu; bölgesel çalışmaların planlama aşamaları içindeki görece konumudur. Bölge planlama, ülkesel planlama ile nasıl bütünleşecektir? Farklı planlama düzey ve ölçekleri arasında karar ve bilgi akımı nasıl sağlanacaktır? Yıllardır gündemde

olan bu sorulara Türk Planlama deneyimlerinde yanıt bulunamamıştır. Ölçeği, konusu, örgütlenme biçimi ne olursa olsun bölge planlarının önerileri ülke kalkınma planlarına gerektiği biçimde yansıtılamamıştır. Bu genel kanı; yatırım paketleri, yıllık programlara kısmen giren ikinci Çukurova projesini de içermektedir.

Öte yandan, bölge planları ile getirilen önerilerin, özellikle fiziki plan kararlarının daha alt ölçeklere yansıdığı da söylenemez. Bu durum ülke planlama sisteminin kurumsallaşmamasının doğal sonucudur. Birbirlerinden kopuk, farklı ölçekler itibarı ile birbirlerini tamamlamayan, karar alma ve uygulanma süreçleri bütünleşmemiş, değişik otoriteler tarafından elde edilen ve örgütlenme biçimleri çeşitlilik gösteren planlama pratiğinden başarı beklemek fazla iyimserlik olacaktır. Bu değerlendirme her iki Çukurova deneyimi için de geçerlidir.

Bununla birlikte, Birinci Çukurova planının öngördüğü ve şematize ettiği gelişmelerin bir kısmı gerçekleşmiştir veya hala gündemdedir. Örneğin, Seyhan Baraj Gölü için öngördüğü turizm kompleksi Büyükşehir Belediyesi tarafından henüz kısmen gerçekleştirilmiştir. Karataş Marina'sı ise, Adana Turizm Master Planı dahil, pek çok çalışmada gündemde tutulmuştur.

İkinci Çukurova deneyiminin özellikle insan kaynaklarının gelişimine etkileri ve planlama anlayışında takım çalışması ve sektörel bütün-

leşmeler konularına katkıları çok olumludur. Başta kent plancılar ve kent yöneticileri olmak üzere pek çok kent mesleği bu deneyden çok şey öğrenmişlerdir. Bu deney daha sonra pek çok plana ve projeye yansımıştır.

Çukurova'da Yeni Planlamalar-İl ve İl Grupları Ölçeğinde Çevre Düzeni Planları

Yukarıdaki son üç paragrafta söylenenleri de dikkate alarak, son yıllarda Çukurova'da yapılan il grupları (Mersin-Karaman) veya il ölçeğindeki Çevre Düzeni Planları da (Adana, Osmaniye, Hatay) bir anlamda alt-bölge mekansal planları olarak algılanırsa, Türk planlama sistemi ve pratiğinin geldiği aşama ya da düzey sorgulanabilir.

Bu sorgulama sonunda olumlu bir görüşe ulaşmak ne yazık ki güçtür. Bu eleştiri, anılan planları gerçekleştiren planlama ekiplerine yönelik değildir. Bu çalışmalar bir 'iş tanımına' göre yapılmışlardır. Ancak işaret etmek gerekir ki, 2000'li yıllarda Türk mekansal planlama pratiğinin özellikle il ve alt-bölge ölçeği; mekansal sistemler anlayışından uzak, plan kademeleri arasındaki karar ve bilgi akışından yararlanamayan ve onu araştırmayan, katılımcılığı nerede ise bir şekil şartı olarak gören, planlamayı ağırlıklı olarak yer küreye ilişkin verileri toplama ve sayısal ortamda depolama süreci gibi algılayan bir anlayışın beraberinde getirdiği ciddi bir dar boğazın içindedir.